

імітаційно-ігрового, професійно-практичного), розумного співвідношення індивідуальної і колективної роботи у процесі її проведення. Саме завдяки наближенню навчальної діяльності до професійної шляхом використання різних проблемних та ігрових моделюючих ситуацій майбутній фахівець отримує змогу цілісно виявити власну активність та сформулювати практичні уміння й навички.

Література

1. Вербицкий А. А. Категория «контекст» в психологии и педагогике : [монография] / А. А. Вербицкий, В. Г. Калашников. – М. : Логос, 2010. – 300 с.
2. Вітвіцька С. С. Основи педагогіки вищої школи : [метод. посіб.] / С. С. Вітвіцька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
3. Жукова И. А. Контекстное обучение как средство формирования профессиональной компетентности будущих юристов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Жукова. – М., 2011. – 22 с.
4. Качалова С. М. Технология контекстного обучения в практике вузовского обучения / С. М. Качалова // Вестник ЦМО МГУ. – М., 2009. – № 3. – С. 87 – 91.
5. Марчук І. П. Формування професійних якостей майбутнього соціолога у процесі контекстного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. П. Марчук. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

Одержано редакцією 12.01.2015
Прийнято до публікації 20.01.2015

Аннотация. О. И. Шапран. Технологическая карта использования контекстного обучения в профессиональной подготовке будущих учителей. В статье определяются основные положения и принципы контекстного обучения, его преимущества над традиционной системой обучения в высшей школе. Автором представлена тактическая позиция преподавателя в процессе контекстного обучения; разработана технологическая карта, которая дает наглядное представление об этапах, методах, приемах, средствах реализации контекстного обучения в профессиональной подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: этапы реализации технологии, контекстное обучение, квазипрофессиональная деятельность, совместная деятельность студентов и преподавателей, технологическая карта.

Summary. Olga Shapran. The Technological Card of Using the Contextual Training for the Future Teachers' Professional Preparation. The article reflects the fundamentals and principles of contextual training, its advantages over the traditional system of education at higher school and tactical role of the teacher in the management of contextual training. The author discusses the general activities of students and teachers in the context of learning. This gives you the opportunity to provide training in higher education on the basis of subject – subject relations, finding new methodological approaches to the training of future teachers. In this article the author focused on organization of students' quasi-professional activities. The novelty of the research is characteristic stages of the contextual training in preparation of future teachers. The author developed technological card of contextual training for future teachers.

Key words: stages of the technology, contextual training, quasi-professional activities, joint activities of students and teachers, technological card.

УДК 378.011.3-051:5

Ю. П. Шапран

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МЕТОДОМ АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКОВИХ ІНДИКАТОРІВ

У статті обговорюються питання використання комплексу діагностичних процедур із метою з'ясування сформованості професійної компетентності майбутніх учителів. Доведена

доцільність вимірювання мотиваційно-ціннісного, когнітивно-діяльного і особистісно-рефлексивного компонентів досліджуваного феномену. Запропонована авторська діагностична методика виявлення поведінкових проявів складових професійної компетентності за позитивними і негативними індикаторами.

У процесі дослідження виділено наступні критерії професійної компетентності майбутніх учителів: ціннісне ставлення до життєдіяльності; усвідомленість теоретичного матеріалу, готовність до практичної реалізації компетенцій у професійній діяльності; сформованість професійно-значущих якостей, орієнтація на професійне самовдосконалення і саморозвиток. Цими критеріями передбачалось сформованість таких показників професійної компетентності студентів, а саме: професійна спрямованість особистості, ставлення до педагогічної діяльності, стимулювання позитивної мотивації учнів до навчання; системність професійних знань, спроможність визначати стратегію майбутньої педагогічної діяльності, використання адекватних методів, прийомів, методик, сучасних педагогічних технологій у процесі професійної діяльності, сформованість особистісних якостей; вміння ініціювати дослідницько-інноваційні проекти, генерувати творчі ідеї; дотримання принципів і правил здорового способу життя, здатність до саморозвитку і самовдосконалення впродовж життя.

Із урахуванням критеріїв та ступенів сформованості показників пропонується виділяти три рівні професійної компетентності майбутніх учителів: професійно-творчий, частково-пошуковий і репродуктивний.

Ключові слова: педагогічна діагностика, професійна компетентність, майбутні вчителі, студенти, індикатори поведінкових проявів.

Постановка проблеми. Модернізація національної педагогічної системи освіти передбачає розвиток професійних якостей фахівців, що обумовлює орієнтацію навчання на впровадження компетентнісного підходу у практику роботи вищих навчальних закладів. Із метою перевірки ефективності процесу професійного становлення педагогічних кадрів постає нагальна потреба у використанні дієвого діагностичного інструментарію.

Специфіку педагогічної діагностики варто розглядати у якості процесу розпізнавання досліджуваних явищ і визначення їх рівня розвитку на підґрунті використання необхідних для цього методик. Педагогічна діагностика, як система методів і засобів вимірювання професійної компетентності студентів педагогічного університету надає інформацію щодо наявності прогалин у навчальному процесі, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання. Діагностика дозволяє конкретизувати діяльність майбутнього педагога, спрямувати його на розв'язання практичних завдань, удосконалення професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти діагностики професійної компетентності майбутніх педагогів розглядаються в працях О. Войтовської, М. Інкова, Н. Калініної, Л. Катаєвої, І. Кузнецової, М. Науменко, Т. Носової, О. Полянської, О. Браславської, В. Уруського, В. Шадрикова та ін.

Результати аналізу сучасних літературних джерел доводять недостатність наукових досліджень із означеної проблематики, що унеможливує впровадження ефективної системи професійної підготовки педагогічних кадрів. Наразі існує обмежена кількість публікацій, в яких досліджується проблема комплексної діагностики студентів педагогічних університетів.

Мета статті полягає в апробації авторської діагностичної методики визначення сформованості професійної компетентності майбутніх учителів методом аналізу позитивних і негативних поведінкових індикаторів.

Завданням даної статті є обґрунтування доцільності використання авторської діагностичної методики з метою визначення сформованості професійної компетентності студентів педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність майбутніх учителів є достатньо багатоаспектним явищем. Вона містить ряд складників, які визначають її структурну специфічність.

Стратегія діагностики професійної компетентності майбутніх учителів враховувала структуру досліджуваного феномену, а саме: мотиваційно-ціннісний (мотиви, потреби, ціннісні орієнтації – *ціннісно-орієнтаційна, диференційовано-психологічна компетентності*), когнітивно-діяльнісний (оволодіння теоретико-методологічними знаннями, вміннями та навичками – *предметна, стратегічна, методична, інформаційно-технологічна, організаційна*), особистісно-рефлексивний (особистісні якості педагога, самопізнання і самоусвідомлення власних професійних можливостей, прагнення до самовдосконалення – *соціально-комунікативна, інноваційно-творча, здоров'язберезувальна, аутопсихологічна*) компоненти (Шапран, 2013).

У процесі проведення експериментальної роботи були підібрані діагностичні методики, які не лише охоплювали всі сторони досліджуваного об'єкта, а й взаємно доповнювалися, були раніше апробованими, доступними для використання студентами і не потребували громіздких процедур обробки [1; 2; 5]. З цією метою використовувалися різні анкети й опитувальники (тести самооцінки, ситуативні тести, тести розв'язання проблемних завдань, комп'ютерні тести оцінки навчальних досягнень тощо). При формуванні комплексу діагностичних методик особливий акцент був зроблений на самодіагностичні методики. Вони спонукали студентів до самооцінної діяльності, що дозволяло максимально враховувати власні пріоритети особистісного та професійного саморозвитку, самостійної регуляції процесу самопізнання і самоаналізу.

Діагностика професійної компетентності майбутніх учителів, їх професійних знань, умінь і особистісних якостей передбачала участь в експерименті фахівців-експертів, що дозволяло вивчити професійну компетентність студентів із позиції «незалежних спостерігачів». Означені методи сприяли використанню наявного дослідницького досвіду. Діагностування майбутніх учителів здійснювалося при проведенні педагогічних і навчальних практик невеликою групою компетентних експертів: викладачів-методистів і педагогів-предметників.

Із метою удосконалення процесу вимірювання професійної компетентності майбутніх учителів та корекції рівнів сформованості її складових була розроблена і апробована авторська діагностична методика. В її основу були покладені принципи, що використовуються міжнародною компанією «SHL» при проведенні інтерв'ю за компетенціями із менеджерами і випускниками навчальних закладів [4]. Із використанням методу інтерв'ю студентам пропонувалося проаналізувати приклади власної діяльності, що могли дати уяву про розвиток відповідних компетентностей. Окрім того імітувалися типові професійні ситуації, в які занурювалися респонденти. Вони вимушені були моделювати власні поведінкові реакції, що виступали позитивними або негативними проявами індикаторів компетентностей. Методика передбачала постановку різних видів запитань, що стосувалися вияву конкретних компетентностей: відкриті запитання (Хто? Чому? Яким чином? Що?); спеціальні (Який результат Ви отримали? Що відбулось згодом? Що Вас спонукало?); порівняльні (Порівняйте власні знання із знаннями колег; Як Ви оцінюєте власні перспективи у порівнянні з іншими?); поведінкові (Яких результатів Ви досягли після використання цієї стратегії? До яких наслідків це призвело? Під час упровадження інновацій який опір Ви зустріли? Яким чином Ви його подолали?); зворотнього зв'язку (Яка була зворотня реакція після планування цього заходу? Якого досвіду Ви набули після цього? Як його використовували у подальшій діяльності?). При діагностуванні увага

акцентувалася на досвід, який набули студенти під час проходження різних видів практик.

Наприклад, розвиток ціннісно-орієнтаційної компетентності вимірювався шляхом аналізу відповідей студентів на наступні запитання.

1. Опишіть, чим Ви керувалися при виборі майбутньої професії. За наявності альтернативи вкажіть, чому саме професію вчителя Ви обрали? Які сподівання Ви покладаєте на свою майбутню професію?

2. Як Ви бачите розвиток власної педагогічної кар'єри? Які найближчі завдання – професійні, кар'єрні Ви ставите перед собою? Що Ви робите для їх досягнення?

3. Опишіть ситуацію, коли під час проходження практики Вам вдалося розв'язати важливі педагогічні завдання. Що є стимулом для Вас під час проходження педагогічної практики? Чи маєте власні педагогічні задуми? Як Ви їх реалізуєте?

4. Що у Вас відбиває бажання ефективно працювати під час проходження практики? Що Вас не влаштовує під час проходження практики? Яким чином Ви зберегли мотивацію на виконання завдань, від яких Ви не в захваті (не отримуєте задоволення)?

5. Опишіть настрій із яким Ви відвідуєте заняття в університеті. Чи могли Ви не відвідувати заняття за умови відсутності перевірки студентів? Як часто? Чому?

6. Як Ви ставитеся до педагогічної та психологічної літератури? Що Вас спонукає до її пошуку? Де Ви її віднаходите: в читальному залі, бібліотеці, Інтернет-мережі, вдома?

7. Опишіть, як часто Ви купуєте літературу з педагогіки і фахових дисциплін. Що саме і коли Ви придбали?

8. Розкажіть, коли востаннє Ви блискавично досягли поставленої перед собою мети? Наскільки Ви її досягли? Як Вам це вдалося? Що відбулося згодом?

9. Опишіть ситуацію, коли Вам доводилося багато і важко працювати. Що виявилось стимулом такої роботи? З якими труднощами Ви зіткнулися при цьому? Яких результатів Ви досягли?

Проведений аналіз отриманих даних передбачав вияв позитивних поведінкових індикаторів розвитку ціннісно-орієнтаційної компетентності, а саме: наявність можливості повної самореалізації в професійній діяльності; задоволеність від процесу та результатів власної педагогічної діяльності; прагнення до кар'єрного зростання; вияв мотиваційних спонукань заради досягнення задуманого; активність при виконанні поставлених завдань; наполегливість при подоланні перепон; готовність виконувати нову роботу, важкі завдання; налаштованість на успіх; орієнтованість на професійну діяльність, справу, спілкування.

Прояв негативних поведінкових реакцій характеризувався: відсутністю спроможності до самореалізації в професійній діяльності; невдоволеністю процесом та результатами власної педагогічної діяльності; відсутністю прагнення до кар'єрного зростання, задоволеності раніше отриманим результатом; пасивністю, апатією, відсутністю чітких планів на майбутнє у професійній діяльності; виявом остраху виконання нових завдань; налаштованістю на посередність, орієнтованістю на показну зацікавленість, професійну байдужість; відсутністю віри у власний успіх.

Предметна компетентність діагностувалась шляхом аналізу відповідей на такі запитання.

1. Дайте самооцінку власних знань зі свого фаху. Яке відношення мають державні стандарти до Вашої професійної діяльності? Чи доводилось Вам керуватися ними при проходженні педагогічної практики? Що саме Ви використовували?

2. Опишіть наскільки Вам вистачало предметних знань для проведення ефективної роботи під час проходження практики? Відмітьте яких саме знань було не достатньо? Чому саме таких знань? У чому причина такої ситуації?

3. Оцініть глибину знань і Ваш рівень володіння фактичним матеріалом. Чи достатніми вони є для Вас? Чи були такі запитання від учнів відповіді на які Ви не змогли? Чому склалася така ситуація? Що Ви здійснюєте для підвищення рівня власної фахової підготовки?

4. Опишіть, що виявилось для вас стимулом до підвищення свого фахового рівня. Які професійні проблеми є викликом для Вас? Назвіть наявні сильні і слабкі сторони як фахівця. Порівняйте рівень Ваших знань зі знаннями колег.

5. Опишіть випадок із практики, коли Ви відчули, що рівень Ваших знань є недостатнім. Чому Ви так вирішили? Що Ви вчинили для покращення ситуації? Яким виявився кінцевий результат?

6. Наведіть приклад власних глибоких знань із вашого фаху. Опишіть сучасні досягнення цієї галузі знань. Які наслідки вони можуть мати у майбутньому? Чому саме ці знання Ви обрали за приклад?

7. Наведіть приклади залучення учнів у додаткові форми пізнання. Які умови Ви створили для їх залучення? Які форми пізнання з предмету були вами обрані? Чому саме такі? Відповідь обґрунтуйте.

8. Наведіть приклади із практики стимулювання інтересу в учнів до свого предмету. Наскільки Вам це вдавалося?

Серед позитивних поведінкових індикаторів сформованості предметної компетентності варто виокремити: вияв системних професійних знань із предмету; обізнаність із останніми досягненнями відповідної наукової галузі; здатність до професійного розвитку; уміння викликати інтерес до свого предмету; уміння створювати умови для залучення учнів у додаткові форми пізнання.

Негативні поведінкові індикатори засвідчували: обмежені (неповні) професійні знання із предмету викладання; поверхові знання про останні наукові досягнення у відповідній галузі; відсутність бажання до власного професійного розвитку. нездатність викликати інтерес до свого предмету; небажання створення умов для залучення учнів у додаткові форми пізнання.

Аналогічний підхід здійснювався до вимірювання інших складових професійної компетентності студентів педагогічного університету.

У процесі дослідження виділено наступні критерії професійної компетентності майбутніх учителів: *ціннісне ставлення до життєдіяльності; усвідомленість теоретичного матеріалу, готовність до практичної реалізації компетенцій у професійній діяльності; сформованість професійно-значущих якостей, орієнтація на професійне самовдосконалення і саморозвиток.* Цими критеріями передбачалось сформованість таких показників професійної компетентності студентів, а саме: професійна спрямованість особистості, ставлення до педагогічної діяльності, стимулювання позитивної мотивації учнів до навчання; системність професійних знань, спроможність визначати стратегію майбутньої педагогічної діяльності, використання адекватних методів, прийомів, методик, сучасних педагогічних технологій у процесі професійної діяльності, оперування інформацією, раціональна організація власної діяльності і діяльності учнів у навчально-виховному процесі; володіння прийомами міжособистісного спілкування, сформованість особистісних якостей (соціально-комунікативної адаптивності, гуманізму, співробітництва, відповідальності, оптимізму, віри в себе, фрустраційної толерантності, емпатійності), вміння ініціювати дослідницько-інноваційні проекти, генерувати творчі ідеї; дотримання принципів і

правил здорового способу життя, здатність до саморозвитку і самовдосконалення впродовж життя.

Із урахуванням критеріїв та ступенів сформованості показників пропонується виділяти три рівні професійної компетентності майбутніх учителів: *професійно-творчий, частково-пошуковий і репродуктивний*.

Професійно-творчий рівень професійної компетентності передбачає суттєве переважання позитивних поведінкових індикаторів, частково-пошуковий – наявність добре виражених позитивних і деяких негативних, репродуктивний – превалювання негативних індикаторів над позитивними.

Висновки. Отже, науково-методична обґрунтованість діагностичних процедур вимірювання професійної компетентності вчителів покликана забезпечувати оперативність і динамізм управління системою їх професійної підготовки, своєчасне виявлення можливих деформацій із метою їх коригування у процесі особистісно-професійного саморозвитку. Сучасні вимоги до діагностики компетентності педагогів спонукають до комплексного використання методик різного типу з метою синхронізованого оцінювання рівня розвитку відповідних компетентностей студентів педагогічного університету.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження полягатимуть у розробці програми самовдосконалення студентів, відборі ефективних методів і прийомів самовиховання, зіставленні досягнутих результатів із очікуваними.

Список використаної літератури

1. Гельфман Е. Г. Психологічні основи конструювання навчальної інформації / Е. Г. Гельфман, М. А. Холодна, Л. Н. Демидова // Психологічний журнал. – 1993. – № 6. – Т. 14. – С. 35 – 45.
2. Методика оценки уровня квалификации педагогических работников. / под ред. В. Д. Шадрикова, И. В. Кузнецовой. – М., 2010. – 176 с.
3. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учеб. пособ.] / Даниил Яковлевич Райгородский. – Самара : Издательский Дом «БАХРАХ – М». – 2008. – 672 с.
4. Руководство по проведению интервью по компетенциям с менеджерами и выпускниками учебных заведений. Руководство пользователя. Опросные карты интервьюера. – М. : SHL Russia Business Psychologists Ltd, б. г. – 64 с.
5. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.

Одержано редакцією 14.01.2015
Прийнято до публікації 21.01.2015

Аннотация. Ю. П. Шапран. Диагностика профессиональной компетентности студентов педагогического университета методом анализа поведенческих индикаторов. В статье обсуждаются вопросы использования комплекса диагностических процедур с целью выяснения сформированности профессиональной компетентности будущих учителей. Доказана целесообразность измерения мотивационно-ценностного, когнитивно-деятельностного и личностно-рефлексивного компонентов исследуемого феномена. Предложенная авторская диагностическая методика выявления поведенческих проявлений составляющих профессиональной компетентности за положительными и отрицательными индикаторами.

В процессе исследования выделены следующие критерии профессиональной компетентности будущих учителей: ценностное отношение к жизнедеятельности; осознанность теоретического материала, готовность к практической реализации компетенций в профессиональной деятельности; сформированность профессионально значимых качеств, ориентация на профессиональное самосовершенствование и саморазвитие. Этими критериями предполагалось сформированность таких показателей профессиональной компетентности студентов, а именно: профессиональная направленность личности, отношение к педагогической деятельности, стимулирование положительной мотивации

учащихся к обучению; системность профессиональных знаний, способность определять стратегию будущей педагогической деятельности, использование адекватных методов, приемов, методик, современных педагогических технологий в процессе профессиональной деятельности, сформированность личностных качеств; умение инициировать исследовательско-инновационные проекты, генерировать творческие идеи; соблюдение принципов и правил здорового образа жизни, способность к саморазвитию и самосовершенствованию в течение жизни.

С учетом критериев и степени сформированности показателей предлагается выделять три уровня профессиональной компетентности будущих учителей: профессионально-творческий, частично-поисковый и репродуктивный.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, профессиональная компетентность, будущие учителя, студенты, индикаторы поведенческих проявлений.

Summary. Yuri Shapran. Diagnostics of professional competence students of pedagogical universities the method of analysis of behavioral indicators. *The purpose of the article is in testing complex diagnostic methods for determining the level of formation of professional competence of future teachers.*

This study involves the analysis of the fundamental contradictions between the process of professional teacher training and diagnostic tools to determine the level of their professional competence.

The results of analysis of contemporary literature shows lack of research devoted to the above mentioned problems that interferes the implementation of an effective system of training teachers. There are a limited number of publications which address the problem of complex diagnostics of students of pedagogical universities.

Selected diagnostic tool includes determination of indicators of professional competence, which includes the following components: motivational-value (the value-oriented, differential-psychological competence); cognitive-activity (objective, strategic, methodical, informational-technological, organizational competence); personal-reflexive (socio-communicative, creative and innovative, Health-saving, environmental, auto-psychological competence).

In order to improve the process of diagnosing professional competence of future teachers and to correct the level of formation of its components, the author proposed a proven diagnostic technique. It is based on principles used by the international company «SHL» in conducting Interview Competency with managers and graduates.

Further research will focus on the creation of developmental programs for students of pedagogical universities.

Keywords: pedagogical diagnostics, professional competence, future teachers, students, indicators of behavioral manifestations of professional competence.